

NACZELNE DOWÓDZTWO W. P.
(SZTAB GENERALNY)

Warszawa, dn. 27/VIII. 1920 r.

Oddział II Informacyjny

Ew/5 № 38358/HI.

DO

KWATERY GŁÓWNEJ.

46327

Przesyła się w załączeniu referat specjalny, przedstawiający sytuację na froncie północnym od dn. 13 do 24 sierpnia 1920 roku.

5. Załączniki

Za zgodność :

w/z Szefa Oddziału II.
Matuszewski m.p.
ppułk. Sztabu Generalnego.

O t r z y m u j a :

Kwatera Główna.
Szef Sztabu Generalnego.
I. Zastępca Szefa Szt.
M.S. Wojsk. Minister,

Oddział III. Nacz. Dow.
Dow. Fr. Północnego.
Dow. Fr. Południowego.

NACZELNE DOWÓDZTWO WOJSK POLSKICH

ADJUTANTURA GENERALNA

WARSZAWA

L. Dz. 46327, dnia 28/VIII 1920 r.

Zakł. Graf. Nacz. Dow. № 1603. 5000. 2. 8. 20.

załącz. Wydział.

164
21

NACZELNE DOWÓDZTWO W. P.

SZTAB GENERALNY.

Dnia 24 sierpnia 1920 roku.

Ew/5 Nr. 38358/II.

SYTUACJA NA FRONCIE

od dnia 13 sierpnia do 24 sierpnia 1920 roku.

FRONT PÓŁNOČNY.

I. Sytuacja dn. 13 sierpnia 1920 roku.

Osiągnąwszy około 13/VIII. dywizjami XV. i III. oraz prawym skrzydłem XII. armji pozycje naprzeciw umocnień naszego przyczółka Modlin =Warszawa, oraz wysunąwszy na swym prawym skrzydle główne siły IV. armji (około 3 dyw. p.) do rejonu Sierpiec, Płock, Ciechanów, ugrupowały ^{dowództwo Smiechie swe} ~~si~~ dywizje ~~do~~ do decydującego uderzenia, mającego na celu sformowanie Wisły i zajęcie Warszawy.

Dzień ten, a właściwie rano 15-go sierpnia możemy przyjąć jako datę ukończenia ostatniego okresu rozpoczętej dn. 4 lipca bolszewickiej akcji zaczepnej.

Ugrupowanie oraz siły nieprzyjacielskie na froncie południowym przedstawiały się w dniu tym następująco :

1) Ordre de bataille armji frontu zachodniego :

IV. armja = Dyw. piech. :

18., 53., 54., 12., oraz 164. bryg. 55. dyw.

Dyw. jazdy : 10. i 15. (III.komp.j.).

XV. armja = Dyw. p. 16., 4., 11., 33.

III. armja = Dyw. p. 5., 6., 56., 21., oraz 1 (jedna) bryg. 29. d.

XVI. armja = Dyw. p. 17., 27., 258, 10., oraz 154. bryg. 52. dyw.

Gr. Mozyrska = Dyw. p. 57., 58., oraz oddz. desant., oddz. eksp.

~~...~~ Kazańska bryg. jazdy.

Dyw. 48. i 19. stanowiły przypuszczalnie rezerwę fr. zach.

XV. i cała prawie III. armje (7 dyw.) przeznaczone zostały do uderzenia na linię Modlin -Zegrze, przyczem największe siły skoncentrował nieprzyjaciel na prawym skrzydle tej grupy.

~~III. armia~~ Przebieg akcji na umocnienie Warszawy i Modlina.

Dnia 13 sierpnia przeszły armje sowieckie na całej prawie linii (z wyjątkiem lewego skrzydła XVI. armji) naszych umocnień do decydującego ataku, kierując najsilniejsze uderzenie na linię ~~Radzymin~~ Dembe =Zegrze, oraz Radzymin, który zaatakowano koncentrycznie od strony m. Żalubice (oddziały III. armji), oraz od Dąbrówki (oddziały XVI. armji),

Jednocześnie uderzyli bolszewicy na Leśniakowiznę (pld. od Okuniewa), wykonując rozkaz, a myśl którego XVI. armja miała do wieczora dn. 14/VIII. zawładnąć Jablonną oraz Pragę.

Ataki te doprowadziły jednak jedynie tylko do zajęcia Radzyna i posunięcia się w kierunku pld. zach. tak, że w nocy z dnia 14 na 15/VIII. zajęli bolszewicy Nieporęt i Izabelin znajdujące się już wewnątrz przyczółka Warszawskiego.

Wszystkie pozostałe ataki nie dały żadnych rezultatów, a w ciągu dnia 15/VIII. zostały również zlikwidowane zupełnie sukcesy oddziałów sowieckich pod Radzyminem, który został przez własne oddziały zdobytym.

III. Akcja IV. armji Sowieckiej w Płockiem i na Pomorzu.

Jednocześnie z rozpoczęciem ugrupowania się XV., III. i XVI. armji do uderzenia na przyczółek Modlina i Warszawy, IV. armja sowiecka po opanowaniu Ciechanowa i Wławy rozpoczęła posuwanie gros swych sił w ślad za wysłaną ^{już} przedtem jazdą (III. korpus → jazdy) do rejonu Płocka i Lipna (53. i 18. dyw. p.) oraz Działdowa i Lidzbarski (12. dyw. p.).

Oddziały jazdy III. korpusu zdołały przeprowić się nawet przez Wisłę pod Mieszawą i Włocławkiem (14. i 16/VIII.)
Również atakowali bolszewicy Płock.

Na skutek rozpoczęcia akcji zaczepnej przez własną 5. armję została 18. dyw. ^{Sow.} skierowana na Płońsk, a następnie cała IV. armja rozpoczęła odwrót w kierunku Ciechanowa, w celu współdziałania z XV. armją.

IV. Odwrót armji sowieckiej spowodowany kontrakcją własnych wojsk.

Rozpoczęta przez własne oddziały kontrakcja natrafiła na północnym odcinku (rejon Nowego Miasta i Ciechanowa) początkowo na silny opór ze strony oddziałów XV. armji, które utrzymując się na rzece Wkrze odzyskały w kontrataku utracony poprzednio Ciechanów (33. dyw.) . Dopiero dnia 16/VIII. rano udało się własnym siłom sforsować Wkrę, a w nocy z 17 na 18/VIII. zdobyć Pułtusk.

Należące do XV. i III. armji dywizje sowieckie wycofały się na lewy brzeg Narwi, broniąc w dalszym ciągu znajdujących się na niej przepraw, a na prawym skrzydle utrzymując Ciechanów (XV. armja). Po dwudniowych walkach pod silnym naporem, oraz widząc się zagrożonymi od południa wskutek rozpoczęcia akcji zaczepnej z przyczółka warszawskiego na Wyszków zostali bolszewicy zmuszeni do opuszczenia linii Narwi, oraz wyrzuceni z Ciechanowa. Należące tam oddziały XV. armji wycofały się częściowo na Ostrołękę, częściowo zaś do rejonu Makowa i Przasnysza (33. i 4. dyw.) skąd starały się rozpocząć kontrakcję, dla ułatwienia odwrotu IV. armji.

Oddziały III. armji wycofały się na Ostrów.

Kontrakcja własnych wojsk na odcinku południowym, rozpoczęta dnia 15/VIII. doprowadziła już w pierwszym dniu do rozbicia oddziałów Grupy Mozyrskiej, a następnie lewego skrzydła XVI. armji (8. dyw.) w rej. Garwolina. Widząc się następnego dnia zaatakowaną od Wigówny, rozpoczęła cała prawie XVI. armja paniczny odwrót w kierunku na Nur, a w szczególności zaś na Drohiczyn. Resztki grupy Mozyrskiej wycofały się na Brześć Litewski, który dnia 19/VIII. został przez własne oddziały zdobytym.

20/VIII. przeprowadzali bolszewicy oddz. 57. oraz jedną brygadę 8. dyw.(?)kontrakcję, w celu odzyskania twierdzy i miasta, jednak bez powodzenia.

Usiłując powstrzymać naszą ofensywę dowództwo sowieckie wydało dn. 18/VIII. rozkaz, w myśl którego miała IV. armja do dn. 20/VIII. skoncentrować się głównymi siłami w rejonie Ciecchanów =Przasnysz =Maków, aby zaatakować wspólnie z XV. armją własną 5. armję w rejonie Nasielska, mimo tego, że prawe skrzydło XV. armji (33. i 4. dyw.) zdołały utrzymać się przez pewien czas w rejonie Makowa, skąd przeprowadziły nawet kilka ataków na własną 5. armję. Plan ten nie udał się prawie zupełnie, natomiast III. armja zdołała częściowo wykonać powierzone sobie w wyżej wymienionym rozkazie zadanie, t. j. obronę przepraw na Narwi, oraz ^{utrzymanie} linje Bugu, jednak wskutek porażek, poniesionych przez XV. armję i zajęcia przez własne oddziały rejonu Wyszkowa została następnie zmuszona do odwrotu, wysyłając 21. dyw. jako rezerwę frontu do rejonu Briańska.

XVI. armja otrzymała jednocześnie rozkaz odwrotu na linję Liwca, mając dwie dywizje w rezerwie za lewym skrzydłem, przypuszczalnie dla powstrzymania naporu własnych oddziałów od strony Łukowa, oraz w celu wypełnienia luki powstałej między XVI. armją a grupą Mozyrską, która miała za zadanie odzyskać Białą, oraz uparczywie bronić rejon Janów =Biała =Sławatycze.

Jednocześnie XII. armja miała prowadzić energiczną akcję z rejonu Chełma i Włodawy, a I. Konna Armja uderzyć z rejonu Włodzimierza Wołyńskiego na tyły własnej IV. armji.

Cały ten plan nie udało się bolszewikom prawie że w zupełności przeprowadzić, opór oddziałów sowieckich został prawie wszędzie przełamany, a w wielu wypadkach (IV. i XVI. armje) nie mogli rozpocząć nawet nakazanego przegrupowania.

V. Sytuacja w dniu 24 sierpnia 1920 roku.

Widząc niemożliwość stawienia jakiegokolwiek oporu na Bugu i Narwi starali się bolszewicy przeprowadzić już tylko możli-

wie spieszny odwrót, aby uratować w ten sposób choć część swych jednostek bojowych, oraz taborów. Chociaż dziś jeszcze trudno zestawić dokładnie drogi odwrotu dyw. sowieckich, to jednak można przypuszczać, że przedstawiały się one następująco (patrz załącznik).

IV. armja wzdłuż granicy Prus Wschodnich na Chorzele =Myszy-niec =Kolno =Grajewo =Grodno. Wobec jednak zupełnego prawie otoczenia i zniszczenia IV. armji, droga ta została przez jej oddziały, a właściwie tabory (12. dyw.) wykorzystana tylko ~~w małej części~~ w małej części, a natomiast skierowano na nią przeważnie przeprawy pod Łomżą tabory, a następnie dywizje.

XV. armji, której główną osią odwrotu przypuszczalnie była droga Pułtusk =Różan =Ostrołęka =Miastkowo=Łomża =Osowiec =Grodno.

III. armja cofała się drogą : Wyszaków=Ostrów skąd przypuszczalnie miała skierować się na Zambrów =Białystok.

Możliwym jest jednak, że część jej (tabory) wobec akcji własnej armji od południa została zmuszoną do zmiany kierunku na Śniadowo i Łomżę, skąd cofa się prawdopodobnie na Osowiec.

XVI. armja cofnęła się głównymi siłami po drogach wiodących do Drohiczyna, gdzie przeszedszy Bug, skierowała się przypuszczalnie na ~~Brześć~~ ^{Brześć}.

Grupa Mozyrska wycofała się początkowo na Białą, a następnie szosą przez Brześć Litewski do Kobrynia.

Dyzlokację dywizji sowieckich w dniu 24 sierpnia przedstawia załączony szkic, ~~z którego wynika, że~~

VI. Ocena sytuacji w dniu 24/VIII. 20r.

W przeciągu ostatnich 10 dni poniosły armje sowieckie zachodniego frontu decydującą klęskę.

IV. armja odcięta od głównych sił ~~xxxix~~ przestała zupełnie egzystować. XV. armja, która starała się ułatwić jej odwrót, również nie przedstawia narazie prawie żadnej wartości

bojowej. III. armji udało się wprawdzie jak również i XVI. (choć tej ostatniej w mniejszym stopniu) uratować szybkim wycofaniem się część swych sił, a nawet stawić czasami większy opór. (np. III. armja pod Sniadowem) to jednak w obecnej chwili trudno przypuszczać, aby którakolwiek z wyżej wymienionych armji jak również i grupa Mozyrska zdolne były, pominiwszy uderzenia lokalne do jakiegokolwiek akcji zaczepnej na większą skalę.

Niezawodnie dow. sowieckie będzie dążyć obecnie do jaknaj= szybszego wycofania resztek armji zachodniego frontu na linię Niemna i Szczary, lub też do rej. Grodno, Wołkowysk, Słonim, Pińsk, gdzieby mogło przegrupować je i uzupełnić, aby wspólnie z nadchodzącymi posiłkami (awizowano około 3 = 4 dyw. piech.) ~~by~~ stawić zdecydowany opór w tym rejonie, ewent. przejść do akcji zaczepnej, która od południa byłaby popartą działaniem armji Konnej, ~~wycofanej~~ wycofanej już z pod Lwowa skierowanej ~~na~~ do rejonu Krasnegostawu, który ma być do dnia 28/VIII. zajęty.

Można przypuszczać, że dowództwo sowieckie ^{frontu zachod.} koncentruje główne siły w trójkącie Grodno, Wołkowysk, Słonim, przygotowawszy jednocześnie zasadniczą linię oporu na Niemnie i Szczarze, opierając prawe skrzydło o Grodno i granicę Litwy, lub zaś o błota Poleskie.

Grupa Mozyrska wzmocniona przypuszczalnie oddziałami XVI. armji miałaby w tym wypadku za zadanie obronę Pińska, oraz linii kanału Ogńskiego.

Siły jakimi rozporządzałiby bolszewicy w chwili zajęcia powyższego rejonu (przypuszczalnie między 25 a 28/VIII.) składałyby się z dywizji, ~~wycofanej~~ wycofanej ~~z~~ z walk nad Wisłą i Narwią, wspartych baonami zapasowymi, których pewna ilość znajdowała się niezawodnie na tyłach każdej armji (np. XV. =ej w Białymstoku skąd przesunięte zostały na linię Grodno = Mosty), oraz rezerwami frontu (19. i 48. dyw. p.) i także częściowo nowoprzybywającym rezerwami (awizowanymi 35., 22., 23., 26. dyw.).

Oprócz tego należy się liczyć, że dow. sowieckie ściągnie w najprędzszym czasie na linii Niemna większość rozperszanych sił, znajdujących się obecnie w głębi kraju i na innych frontach, w szczególności zaś na froncie lotewskim i fiński.

Dywisje z tych frontów przypuszczalnie w przeciągu 4 tygodni mogłyby przybyć w ciągu najdalej 2-ech tygodni, to znaczy do dnia 7/IX. Zestawiając powyższe dane możemy powiedzieć, że mniej więcej do dnia 10/IX. dow. sowieckie może mieć na linii Niemna, oprócz sił wycofanych z walk pod Warszawą i nad Narwią, wprowadzonych ostatnio rezerw frontu zachodniego (19., 48. dwie 55.) jeszcze około 7 nowych dywizji piechoty, a mianowicie :

- a) z fr. lotewskiego.....13.dyw.;
- b) z fr. Fialańskiego..... 1. dyw.;
- c) z fr.Kaukaskiego..... 22. i 23.dyw.;
- d) z fr.Syberyjskiego..... 30.i 35.dyw.;
- e) z rej.etapów fr. zachodn. 26. dyw.

Przypuszczalnie więc stan sił bolszewickich frontu zachodniego przedstawiałby się w chwili osiągnięcia przez nie rejonu Grodna, Wołkowysk, Słonim (około 29/VIII.) mniej więcej następująco :

- 1) XV. armia =resztki resztych 4. i 33. dyw. w sile około

x2222x22x22	800 tgn.;
16. i 11.dyw.....	3.000 tgn.
1/15. dyw.jazdy.....	700 sz.

	3.800 tgn. i 700 szabel.
- 2) III. armia =5., 6., 56.i 21.dyw.p. o sile 3.500 tgn.
- 3) XVI. armia =resztki 17.i 8.dyw.p. w sile około 1.000 tgn.

27., 10.2.dyw. o sile.....	6.500 tgn. i

	7.500 tgn.?
- 4) Gr.Mosyrska=resztki 57.i 58.dyw. w sile 1.500 tgn.;
- Oddz. Zbierowe.....1.000 tgn.;
- Kazańska.....500 sz.
- Uzupełnienie 3.dyw.....1.000 tgn.
| ----- | |
| | 3.500 tgn. i 500 sz. |

NY
YORK

PILSUDSKI
INSTITUTE
ARCHIVES
New York

PILSUDSKI
INSTITUTE
ARCHIVES
New York

5) Oprócz tego rezerwy frontu w sile 2-ech dywizji (19.148.)
t. j. około 7.000 bgn., oraz przypuszczalnie 154/52. i 58. dyw.
..... 5.500 bgn.

12.500 bgn.

6) Resztki IV. armji przedzierające się luźnymi grupami w sile
nie wiadomej, które przypuszczalnie nie przekroczy 2.000 bgn. i sz.

7) Baony zapasowe o zupełnie nieznannej sile przypuszczalnie
nie więcej jak 1.000 bgn. na araję, t. znaczy około 4.000 bgn.
Czyli ogółem około 27/VIII. do 43.000 bgn. i szabel.

Sily te powiększą się niezawodnie przez przybywające z kra-
ju i innych frontów dywizje i uzupełnienia i mogą wynosić już
około 10/IX. przypuszczalnie o 7 dywizji t. znaczy łącznie z
przypuszczalnemi uzupełnieniami o 30 = 40.000 więcej bgn.. Czyli
że w dniu 10/IX. sily armji sowieckich na naszym froncie pła.
mogłyby wynosić :

około 80.000 bgn. i szabel.

FRONT POŁUDNIOWY.

Operacje na tym froncie noszą w dalszym ciągu charakter drugo-
rzędny.

Głównym ich celem było opłowanie Lwowa, co jednak nie zostało
wykonane. Jednocześnie XII. armja prowadziła akcję w rejonie
Chełma i Hrubieszowa, która również nie dała pożądaných rezulta-
tów.

1) Cadrę de bataille, oraz liczebność armji sowieckich połud-
niowego frontu przedstawia się obecnie (26/VIII.) nastę-
pująco :

XII. armja = 7., 44., 25. dyw. p., oraz tatarska bryg. jazd.
ogółem około 7.600 bgn. i szabel.

I. Konna Armja = 6., 14., 4., 11. dyw. jazdy, oraz 24. dyw. p.
ogółem około 8.500 bgn. i szabel.

Grupa Jakira = 45., 47. dyw. p., oraz 8. dyw. jazdy i bryg.
Kotowskię = 10.500 bgn. i szabel.

XIV. armja = 60., 41. i 14. dyw.p., oraz 8. i 10. bryg. rezerw.
ogółem około 16.500 bgn. i szatel.

=====
Czyli razem na froncie południowym około 26/VIII. 43.100 bgn. i
=====

Ponieważ nie jest wykluczonem, że dowództwo sowieckie zamie-
cha planu koncentrowania głównych swych sił na froncie pin.,
a miało być jak to wyżej powiedziano w rejonie Crodno - Wołkowys
Słonia, a rozpocznie decydującą akcję na froncie południowym wni-
więcej z rejonu Kosła i Włodzimierza Wołyńskiego w kierunku na
Lublin i Warszawę, przeto w razie dojścia do skutku podobnego
planu należy liczyć się, że bolszewicy skoncentrują z wyżej
wymienionym rejonem gros swych sił. W tym wypadku zostałyby skier-
owane tam niezawodnie wszystkie nieprzybrzywane dywizje, oraz
uzupełnienia.

Na froncie pin. pozostałoby bolszewicy resztki rozbitych pod
Warszawą dawnych armji zachodniego frontu, których siła wyniosła
by około 40.000 bgn.

Na froncie południowym moglibyśmy mieć w takim razie między
10. a 15 września następujące siły :

- 1) Znajdujące się tam już obecnie XII., I. Korpus i XIV. armja
o sile 43.100 bgn. i szatel;
- 2) Mogące przybyć z fr. lotewskiego i Finaładkiego x 13. i
1. dyw.p., oraz przypuszczalnie z rezerw fr. zachodniego
48. dyw. p. o łącznej sile około 13.000 bgn.;
- 3) przybywające (anizowane) z Syberji 30. i 35. dyw.p. o
sile około 10.000 bgn.;
- 4) przybywającą (anizowaną) z Kaukazu 22. i 23. dyw., oraz
znajdującą się prawdopodobnie na tyłach fr. zach. 26. dyw. p.
o łącznej sile około 14.000 bgn.

Czyli razem między 10. a 15/IX. może znajdować się na fr. poł-
udniowym (od Prypeci do Dniestru) około : 80.100 bgn. i sz.
=====

Natenczas, gdy front północny byłby obsadzony przez niecałe 40.000 bgn.

Porównując stany liczebne armji soa. na frontach pñ. i połud. wydzimy :

1) na fr. pñ. :

a) dn. 14/VIII. armje tego frontu liczyły :
około 104.000 bgn. i szabel;

b) dn. 26/VIII. już po wprowadzenia rezerw (około 3 dyw. p. = 19., 48. i Kx dwie bryg. 55., oraz do 4.000 przy-
puszczalnego uzupełnienia) liczyły one :
około 43.000 bgn. i szabel.

2) na fr. połud. :

dn. 26/VIII. stan liczebny armji sowieckich wynósil
około 43.200 bgn. i szabel.

3) Na całym fr. przeciwpolskim :

a) dn. 14/VIII. około 164.000 bgn. i szabel;

b) dn. 26/VIII. (już po wcieleniu rezerw i uzupełnień)
około 86.000 bgn. i szabel;

c) między 10 a 15/IX. przypuszczalnie 123.000 bgn. i sz.